

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ – ZSIDÓ EGYETEM

ZSIDÓ VALLÁSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

TÉZISFÜZET

Az értekezés címe:

Maimonidész nevelésfilozófiája

Jelölt neve: **VERŐ TAMÁS**

Témavezető neve: **Dr. Balázs Gábor**

Budapest, 2014.

Tartalomjegyzék

A tudományos probléma megfogalmazása	3
Hipotézisek.....	3
Kutatási célok.....	4
Kutatási módszerek.....	4
Új tudományos eredmények	4
Dolgozatom főbb téziseinek összefoglalása.....	5
Summary.....	15
Phrasing the scientific problem	15
Hypotheses	15
Research objectives.....	16
Research methodologies.....	16
New scientific results	16
The summery of my main thesis.....	17
Curriculum Vitae	20
Publikációs jegyzék.....	22

A tudományos probléma megfogalmazása

Maimonidész filozófiája szerint a vallás életben a legmagasabb értékek közé tartozik az elméleti ismeretek megszerzése, a filozófiai tudás vallási értékkel bír. Maimonidész azt is leszögezi, hogy a tudás csak folyamatos tanulással szerezhető meg, tehát a tanulásnak kiemelten nagy szerepet tulajdonít. Ugyanakkor Maimonidész nem írt összefüggő nevelésfilozófiai értekezést, e területre vonatkozó nézeteit tehát a kutatóknak kell felfedeznie Maimonidész filozófiai és jogi írásainak releváns részeiből. Dolgozatom központi tudományos problémája tehát annak megállapítása, hogy mik a maimonidészi nevelésfilozófia legfontosabb tanításai, milyen nézeteket vall hálákhikus és filozófiai műveiben a tanulás értékéről, fontosságáról és módszertanáról?

Hipotézisek

1. Maimonidész számára kiemelten fontos volt az elméleti tudás, ezért bizonyára kidolgozott nevelésfilozófiai elveket is.
2. Mivel Maimonidész nem írt összefüggő nevelésfilozófiai értekezést, ezért nézeteit különböző írásaiból nekünk kell, összegyűjteni és kiválogatni.
3. Maimonidész pedagógia filozófiája, az elméleti tudás megszerzését, tudás hierarchiájában magasabbra sorolja be mint a gyakorlati tudás megszerzését.
4. Csak úgy mint más területeken Maimonidész filozófiai és jogi nézetei a nevelés filozófia részein is összhangban állnak és összefüggenek.
5. Maimonidész számára az elméleti tudás megszerzése olyan fontos volt, hogy a tudás megszerzésének módszertanával is foglalkoznia kellett, tehát lehet a maimonidészi pedagógia módszertanáról beszélni.
6. Mivel a zsidó hagyományban a tanulás legalább elmúlt 2500 évében kiemelt fontosságot töltött be, és minden korszak képes volt fel és átdolgozni saját szükségletére a korábbi korok nevelési elveit, ezért valószínűleg ez napjainkban is megtehető.
7. A maimonidészi nevelésfilozófia intellektualizmusa és nyitottsága miatt még akkor is sok szempontból aktualizálható napjainkban, ha bizonyos részei kétségtelenül idejétmúlttá váltak.

8. Magyarországi neológia nevelésfilozófia kidolgozásához a maimondészi nevelésfilozófia egyes tételei fontos irányelvként szolgálhatnak.

Kutatási célok

1. Maimondiészi nevelésfilozófiai elveinek felfedezése a jogi és filozófiai írásaiban.
2. Filozófiai és jogi elvek összevetése Maimonidész releváns írásaiban.
3. Napjainkban is aktuálisnak vehető oktatásfilozófiai elvek lokalizálása és bemutatása Maimonidészész bölcseléseiben.
4. A neológia számára releváns nevelésfilozófiai kérdések megfogalmazása, és az ezekre való tudományos igényű válaszadási folyamat kezdeti lépéseinek megtétele.

Kutatási módszerek

1. Releváns szakirodalom szisztematikus feldolgozása.
2. Az e tárgyra vonatkozó Maimonidész szövegek kiválasztása, és „szoros olvasatra” épülő elemzése.
3. Szisztematikus és önálló megoldási javaslatok kidolgozása a jelenkori magyarországi zsidó nevelésfilozófia kérdésekre.

Új tudományos eredmények

A dolgozatom legfontosabb tudományos eredményeinek a következőket tartom:

1. Sikerült annak bebizonyítása, hogy Maimonidész rendelkezett következetes nevelésfilozófiai elvekkel.
2. Sikerült Maimonidész nevelésfilozófiájában is alátámasztanom azt a Maimonidész kutatás más területein már bizonyított tézist, miszerint Maimonidész jogi írásai összhangban állnak filozófiai írásaival.
3. Noha sokszor elhangzik, hogy maimonidészzi filozófia elitizmusa és nőellenessége okán nem alkalmas arra, hogy a kortárs zsidó neveléstudományban irányadó legyen, sikerült

bebizonyítanom, hogy maimonidészi nevelésfilozófiai alapelvei megváltoztatása nélkül is relevánsá tehető a kortárs zsidó nevelésfilozófia számára.

Dolgozatom főbb téziseinek összefoglalása

Maimonidész életművében egyedülálló ötvözetét találjuk a zsidó hagyományban mélyen gyökeredző, de ugyanakkor kortárs világi kultúrát is feldolgozó bölcsesletnek. Noha a Maimonidészről szóló irodalom könyvtárak teljes polcait tölti meg, meglepően kevesen foglalkoztak Maimonidésznek a zsidó oktatásra, illetve a zsidó nevelésfilozófiára tett hatásával. Különös aktualitása van a magyarországi zsidó oktatásban a nevelésfilozófia témájának, hiszen míg metodológiával sokan foglalkoznak, addig ez a témakör eddig sokkal kevesebb figyelmet kapott. A nevelésfilozófia nem az oktatási módszerekkel foglalkozik, hanem olyan ideálokkal, mint az oktatásban átadandó értékek mibenléte, magának a tudásnak, a tanulásnak (azaz a tudás megszerzése folyamatának) illetve a tanításnak (azaz a tudás átadása folyamatának) az önálló értéke.

Disszertációmban elsősorban Maimonidész pedagógiai szempontból is jelentős írásaival foglalkozom, és az eredeti műveken, illetve ezek kortárs interpretációján keresztül próbálom meg a maimonidészi bölcseslet aktualitását és aplikálhatóságát megmutatni a mai magyarországi zsidó pedagógia számára.

Dolgozatom tehát két főrésze oszlik. Az első, analitikus főrészben elsősorban a close-reading (szoros olvasás) technikájával nyújtom Maimonidész eredeti írásainak elemzését. Itt főleg a tudás, a tanulás és a tanítás értékének helyét keresem a maimonidészi bölcsesletben, saját kora kontextusát véve alapul. Külön ki kívánok térni Maimonidész klasszikus zsidó (főleg a poszt-biblikus irodalomból vett) és nem-zsidó (főleg arisztotelészi és arab arisztotelianus interpretációkra épülő) forrásaira, amelyek lehetővé teszik, hogy felismerjük a maimonidészi, kultúrákat ötvöző bölcseslet paradigmáit.

A dolgozat második főrészének témája, Maimonidész bölcsesletének modern interpretációja lesz, és vélhetőleg itt található majd dolgozatom legfontosabb nívója: a maimonidészi pedagógia filozófiájának aplikálása a kortárs, helyi zsidó oktatásba. Igyekszem olyan általános pedagógiai értékeket megfogalmazni, amelyek alkalmazhatóak lesznek a mai magyarországi formális és informális oktatás minden szintjén.

Dolgozatom fő témája Maimonidész nevelésfilozófiája. A dolgozat nagyobbik része Maimonidész jogi és filozófiai írásainak a nevelésfilozófiai értékekkel és koncepciókkal foglalkozó részeinek filozófiatörténeti elemzése. A dolgozat utolsó fejezetében viszont arra tettem kísérletet, hogy a maimonidészi elgondolásokat a mai magyarországi zsidó valóság szempontjából értelmezzem újra. Megpróbáltam mind az elmélet, mind az értékek, mind pedig a gyakorlat szempontjából aktualizálni a maimonidészi tanítást.

A zsidó pedagógiai gondolkodás Maimonidész előtt című fejezetben előbb azt demonstráltam, hogy a zsidó történelem talán minden korszakában, de legalábbis a rabbinikus korszak kezdetétől fogva, a Tóra-tanulás mindenképpen a vezető értékek közé tartozott, és a hagyományos zsidó források rendkívül bőségesen foglalkoztak a Tóra-tanulás céljával, módszereivel, értékeivel és egyéb részleteivel. A Második Szentély lerombolását követően a rabbinikus gondolkodásban a Tóra-tanulás a legmagasabb rendű zsidó értékévé vált.¹

Bemutattam, hogy Bölcsseink számára a Tóra tanulása nemcsak a világi értékeknél, de még a parancsolatok gyakorlásánál is magasabb értéket képviselt,² noha ez nem azt jelenti természetesen, hogy Bölcsseink ne tartották volna magától értetődőnek, hogy minden zsidónak be kell tartania a Tóra parancsolatait. A Tóra gyakorlati megtartása és folyamatos tanulása egységet képezett a Talmud bölcsei gondolatában, de nem riadtak vissza attól, hogy olyan szituációkkal is foglalkozzanak, amikor választani kényszerülünk két érték között. Ilyen értékkonfliktus vizsgáltam például abban az esetben, amikor az ima és a Tóra-tanulás között kellett választani.³ E fejezetben demonstrálni kívántam, hogy Maimonidész egyértelmű preferenciája a tanulás és a gyakorlat értékének viszonylatában, ha nem is volt teljesen elfogadott abban a formában, ahogy ő megfogalmazta, de semmiképpen nem számított példanélkülinek, és Maimonidésznek volt talmudi precedense, amelyre hivatkozhatott.

A tanulás és a tudás normatív kötelessége és filozófiai értéke című fejezet első részében a Tóra-tanulás normatív kötelességének leírását elemeztem a *Misné Tóra A Tóra-tanulás törvényei* című rész alapján. Azt a tézist próbáltam igazolni, hogy Maimonidész szerint a Tóra-tanulásnak döntő szerepe van a lélek sorsának alakulásában a testi halál után.

¹ Misna, Péá 1:1

² JPéá 1:1

³ bSábát 10a

Mivel e megszerzett tudás biztosítja a lélek továbbélését. ezért mindenki első számú kötelessége a saját lelkéről való „gondoskodás”, hiszen mindenki csak a saját lelke felett rendelkezik teljes „hatáskörrel”.

Ezt követően azt a tézist állítottam fel, hogy Maimonidész nemcsak gyakorlati megfontolásoktól vezetve, hanem filozófiai indokokból is preferálta azt a korábban említett tendenciát, miszerint a tanulás előbbre való a gyakorlatnál. Az elmélet prioritását az indokolja, hogy a valós és végső értékeket a tanulással megszerzett tudás jelenti, és e tudás értéke a cselekedetektől független. A tanulás tehát azért előbbre való a vallásgyakorlatnál, mert ez a sorrend az értékek prioritását tükrözi.

Maimonidész mind az Istenszolgálatnak, mind a Tóra-tanulásnak két modelljét állította fel: az egyik szerint a vallásos ember külső motivációktól vezérelten cselekszik, a másik szerint csak a tanulás és az Istenszolgálat önmagukban a cél. E modelleket elemezve azt a tézist állítottam fel, hogy a Tóra-tanulásra, amely Maimonidész szerint az Istenszolgálat legnemesebb megnyilvánulása, természetesen szintén igaz az elv, amelyet Maimonidész az Istenszolgálat egészére vonatkozóan állapított meg: a jutalom reményétől (vagy a büntetéstől való félelemtől) motivált cselekedeteknek elsősorban pedagógiai értéke van, hiszen ezek vezethetnek el a magasabb rendű motivációk vezérelte cselekedetekhez és a magasabb szintű megértéshez. A valós, önmagukban való értékkel bíró cselekedetek azonban azok, amelyeket helyes motivációtól vezetve hajtanak végre, azaz azért, mert a cselekvő a jót azért akarja tenni, mert az jó. Maimonidész tehát az oktatás céljának a legmagasabb szint elérését tartotta, de a realizmusa miatt megengedte az alacsonyabb szintű Istenszolgálatot is.⁴

Maimonidész filozófiai írásainak elemzését az *A tévelygők útmutatója* 3. rész 27. fejezetből vett idézettel kezdtem. Itt Maimonidész megkülönböztette a kronológiai szempontból az első lépést jelentő, a gyakorlati bölcsességek elsajátítását kívánó erények (ideértve a vallásjogi, erkölcsi, politikai ismereteket is) megszerzését, majd ezt követő a második lépést: az intellektuális erények, azaz a legmagasabb szintű filozófiai tudás megszerzését. Maimonidész ez utóbbit tekintette a valódi emberi teljességnek. Az e fejezetben

⁴ Lásd Hilkhot tsuvá 10. fejezet, Hilkhot Talmud Tóra 3:5

megfogalmazott tézisem szerint, mivel Maimonidész meggyőződése, hogy az általános emberi – és így értelemszerűen a zsidóként való – létezés értelme a megszerzett tudás, ebből logikusan következik az a konklúzió, hogy a legmagasabb rendű emberi tevékenység a tudás megszerzésére való törekvés, azaz a tanulás.

A fejezet következő részében a híres palota-példázatot elemeztem, és ennek kapcsán igyekeztem megmutatni, hogy Maimonidész a mi korunkban elfogadhatatlanul radikális módszerei az eretnység elleni harcban mivel magyarázhatóak. Maimonidész szerint az eretnekeket el kell pusztítani. Ez az álláspontja egy politikai példával tehető érthetőbbé: könnyű belátni, hogy egy uralkodónak az egyik legfőbb feladata alattvalói fizikai épségének megóvása, és azt is, hogy az uralkodó joggal semmisíti meg azokat az ellenségeit, akik országa polgárainak életére törnek. Maimonidész szerint a testi halál azonban nem a legrosszabb, ami az emberrel történhet, a lélek öröklétének elvesztése sokkal rosszabb annál. Éppen ezért számára a fizikai ellenségeknél nagyobb veszélyt jelentettek az eretnekek, akik az alattvalók lelkének pusztulását okozhatták. Az eretnekek elpusztítása tehát – Maimonidész világnézete szempontjából – valójában épp olyan önvédelmi aktusnak számított, mint a fizikai ellenség ellen viselt háború. Maimonidész tehát úgy vélte, hogy a helyes nevelés az egyéni „üdvözüléshez” vezet, azaz a lélek halál utáni megmaradását okozza. A helytelen oktatás viszont nem más, mint „a Pokolba vezető út”.

Többek között Hana Kasher írásaival alátámasztott tézisem szerint Maimonidész radikálisan újraértelmezte a zsidó hagyomány episztemológiai értékskáláját, melynek csúcsára immár nem a Talmudban és hálákhában járatos, de ugyanakkor filozófiai szempontból műveletlen rabbi kerültek, hanem a metafizikai ismereteket a legkiválóbban elsajátító filozófusok. Noha Maimonidész ezt nem fogalmazta meg explicit módon, de a sorok között olvasva az is elképzelhető értelmezés, hogy e próféták közé sorolta azokat a nem-zsidó filozófusokat is, akik a matematika és a logika tudományain megedzve szellemüket eljutottak a helyes teológiai és metafizikai nézetekig. Ebből pedig az következne, hogy az emberi létezés legfőbb értelme, a lélek megmaradása, teljesen független az ember vallási vagy etnikai hovatartozásától.

A jog és filozófia Maimonidész gondolkodásában című fejezetben a hit fogalmának különböző értelmezéseit vizsgáltam, majd David Hartman nyomán felvázoltam vallásjog és filozófia kapcsolatának négy lehetséges modelljét. Megpróbáltam saját érveléssel

alátámasztani Hartman hipotézisét, miszerint a maimonidészi életmű egésze értelmezhető arra való törekvésné, hogy a filozófiailag alátámasztott igazság keresésére és elfogadására vallási legitimitást szerezzen. Tézisem szerint Maimonidész teljes hittel vallotta, hogy a filozófia és a *hálákhá* – a látszólagos ellenmondások ellenére – egy rendszerben és ugyanazon ember életében is harmóniában tudnak létezni egymás mellett. Számos szövegrészlet elemzésével igazoltam⁵, hogy Maimonidésznek az a nézete, hogy a törvény és a filozófia szervesen összefüggenek, az isteninek nevezhető törvények, illetve szabályrendszerek mind szellemi célokat is szolgálnak és nem pusztán gyakorlati előírások.

E fejezetben újabb bizonyítékokat hoztam korábbi tézisem igazolására, hogy Maimonidész szerint a gyakorlati életet irányító normatív rend igazi télosza csakis a metafizikai tudás lehető legszélesebb körben történő elterjesztése lehet, tehát az ember legmagasabb szintű feladata önmagának és másoknak a helyes ismeretekre tanítása.

A maimonidészi jog teleologikus rendszerével kapcsolatban a következő tézist fogalmaztam meg: Maimonidész szerint minden jogrendszer, de különösképpen a zsidó jog, egyértelműen teleologikus, és a törvények saját rendszerüktől független, magasabb rendű célokat szolgálnak. Ezek a célok részben gyakorlati, részben pedig elméleti jellegűek. A törvények összessége az egyén, illetve az emberi közösség jobbítását szolgálják. A vallási és az állami törvények egyik legfontosabb közös jellemzője, hogy pedagógiai célt próbálnak előmozdítani. A törvények akkor tesznek eleget a funkciójuknak, ha a nekik engedelmeskedő egyének vagy közösségek a törvények betartása által folyamatosan egyre jobbra válnak. Akkor beszélhetünk tehát jó normatív rendszerről, ha a törvények a helyes nézetekre és a helyes cselekedetekre nevelik az alájuk rendelteteket.

Maimonidész jogfilozófiájára vonatkozó fő tézisémet úgy foglalhatjuk össze, hogy filozófia és jog között a kapcsolat szerves és természetes. Az ember legfőbb célja az *imitatio Dei*. Ennek elméleti összetevője a tiszta, elvont metafizikai igazság megismerésére vonatkozó tudás lehető legtökéletesebb formában való megszerzése, gyakorlati következménye pedig az isteni gondviselés „utánzása”, azaz az igazságosság törvényeinek szellemében való cselekvés.

⁵ például: TU 2:40

A jogrendszer, azaz a törvények alapelvei és részletei mind azt a célt szolgálják, hogy az embert ráneveljék magasabb rendű céljai megvalósítására.

A hatodik és egyben leghosszabb fejezet címe: *A vezető pedagógiai aspektusa*. Noha a maimonidészi politikai filozófiának az emberi közösségek vezetésével, és a vezetők alakjának politikai aspektusával foglalkozó részét bőségesen tárgyalta a szakirodalom, azonban a vezető alakjának pedagógiai vetülete – legalábbis az előző aspektushoz képest – elenyészően kevés figyelmet kapott. Ezt a hiányt szerettem volna e fejezetben pótolni.

Ebben a három nagyobb részből álló fejezetben azt tartottam legfontosabb célomnak, hogy megpróbáljam megérteni és a szövegelemzésen keresztül értetővé tenni Maimonidész pedagógiai attitűdjét. E fejezetben a tömeg és az elit viszonyát az oktatás lehetőségének szempontjából tanulmányoztam, a fejezet központi kérdése az volt, hogy vajon lehetségesnek tartotta e Maimonidész, hogy a közösség vezetője vagy vezetői pedagógiai sikereket érjenek el, és tömeget kivezessék a tudatlanság állapotából és megismertessék velük azokat a filozófiai igazságokat, amelyek – Maimonidész szerint – szükségesek a lélek megmaradásához a testi halál után.

Tézisem szerint az elitizmus és a tömegek nevelhetősége szempontjából különbséget kell tenni Maimonidésznek a történelmi és a történelem utáni időkre vonatkozó írásai között. Maimonidész egész életműve alapján ésszerűnek tűnik elfogadni azt a feltevést, miszerint úgy vélte, a történelmi időkben is lehetséges a tömegeket az igaz nézetekre nevelni. Maimonidész többek között e pedagógiai cél érdekében írta meg az olyan „populáris műveit”, mint a *Kommentár a Misnához* és a *Misné Tóra*. Ezzel együtt, Maimonidésznek a messiási korról és a történelem utáni időkről írott művei azt mutatják, ezt az eszkatológiai fázist pedagógiai szempontból is új korszaknak tartotta. Tézisem szerint a messiási korra vizionált világbéke funkciója elsősorban pedagógiai: a béke arra szolgál, hogy az emberiség intellektuális előrelépését biztosítsa és megteremtse a feltételeket a nyugodt elmélkedéshez és tanuláshoz. A történelmi világhelyzetben úgy tűnik, hogy a gyakorlati élettől, és a politikai, társadalmi léttel szükségszerűen velejáró gondok és nehézségek azok, amelyek megakadályozzák az emberiség nagy tömegeit abban, hogy felismerhessék a létezés igazi értelmét és célját. A történelem viharai során csak a kevés kiváló egyén, azaz a filozófiával foglalkozó szellemi elit képes a valós célok helyes azonosítására, és csak ők szentelik magukat az igazán értékes tevékenység – az elmélkedés – művelésének, de a messiási idők történelem utáni fázisában

mindenki számára ez lesz az élet célja. A messiási korról szóló szövegekben mind a *Misné Tórában*, mind *A tévelygők útmutatójában* tehát Maimonidész pedagógiai optimizmusát látjuk megnyilvánulni: a történelem egy késői, de minden jellemzőjét tekintve határozottan evilági fázisában lehetségesnek tartotta, hogy a tudatlanság teljes egészében eltűnjön a világról és mindenki a tanulásnak és az elmélkedésnek szentelje ideje nagy részét.

A fejezet következő tézise szerint Maimonidész erősen optimizmusra hajló pedagógiai realizmusa Ábrahám alakjának megformálásában nyilvánul meg a legvilágosabban. A *Bálványimádásra vonatkozó törvények* című részben Ábrahám úgy jelenik meg, mint egy kivételes képességekkel megáldott egyén, aki képes arra, hogy tanár nélkül is felismerje az igazságot. A tanár nélküli tanulóból lesz az ideális pedagógus, az egész emberi faj tanítója, egy kiemelkedő pedagógiai tehetséggel bíró szellemi vezető, aki az emberiséget kivezeti a legsötétebb korszakából.

Az ábrahámi modell veszélyének éppen az tűnik, ami az erénye is: egy kivételes képességű filozófus-tanár személyes karizmáján alapul. Ábrahám az ideális és az idealista tanító, akinek idealizmusa magában hordozta az idealizmus minden erényét és hátrányát: bebizonyította, hogy az emberi ész a kinyilatkoztatás nélkül is képes rátalálni az ember értelem számára megismerhető igazságokra, de az általa vezetett közösség szétbomlásának történetéből az is világossá vált, hogy a nagyobb tömegek – külső kényszer nélkül – huzamos időn keresztül képtelenek megmaradni az igazság mellett. Éppen ezért az igaz hit megőrzésének és fennmaradásának biztosítását csak a politikai intézmény- és törvényrendszer láthatja el, és azért volt szükség arra, hogy az ábrahámi közösség küldetését a mózesi törvény által vezetett közösség fejezze be.

A fejezet utolsó tézisében azt mutattam meg, hogy Maimonidész neveléssel kapcsolatos filozófiai nézetei tökéletes összhangban állnak az általa megszabott normatív, hálákhikus köteleességekkel. Máshogy fogalmazva: mivel Maimonidész filozófiájában a tanulás és a tudás a legmagasabb értékek, amelyeknek megvalósítására mind a társadalomnak, mind pedig az egyénnek törekednie kell, ezért a normatív rendnek olyan kereteket szabott jogi írsaiban, amelyek biztosítják a filozófiai cél megvalósulását. A *Tóra-tanulás törvényei* című rész vonatkozó részeinek elemzésén keresztül megmutattam, hogy Maimonidész e hálákhákon keresztül akarta megteremteti azt a keretet, amely a tanulás értékének megvalósítását a gyakorlatban lehetővé tette. A jogrendszer elsőszámú feladata a filozófiai

értékek megvalósításhoz szükséges rend megteremtése, így Maimonidész a jogszabályokon keresztül biztosította, hogy a zsidó társadalomban legyenek olyan emberek, akiknek egyfelől megvan a tudása a tanításhoz, másfelől adottak a feladat megvalósításához az anyagi feltételek is, azaz rendelkeznek olyan megélhetéssel, amely lehetővé teszi számukra, hogy idejüket vagy annak egy részét a tanításnak szentelhessék. A fejezet Ábrahámmal foglalkozó részében láthattuk, hogy Maimonidész pedagógiai optimizmusa többek között abban nyilvánult meg, hogy hitt a tömegek taníthatóságában, és ebben a folyamatban döntő szerepet tulajdonított a tanárnak. Ez a nevelésfilozófiai gondolat Maimonidész jogi gondolkodásában is visszaköszön: magának a tanulásnak a kötelességét is tanítás kötelességéből vezette le, érthető tehát, hogy a tanítóknak különleges fontosságot tulajdonított a tanulás folyamatában. A társadalom különböző életkorú és különböző intellektuális szintjén álló csoportokból áll. Maimonidész a tanárokon keresztül kívánta biztosítani, hogy a zsidó társadalom a lehető legközelebb kerüljön az általa ideálisnak tartott társadalomhoz, azaz ahhoz, amelyik a legmagasabb értéknek Isten intellektuális szeretetét, a szellemi tevékenységet és a bölcsesség önmagáért való szeretetét tartja.

A dolgozat hetedik és egyben utolsó fejezetében azt vizsgáltam, hogy Maimonidész pedagógiai értékei és elképzelései közül mi ültethető át napjaink gyakorlatába. Mély meggyőződéssel hiszem, hogy a zsidó nevelésfilozófia forrásainak ismerete, a korábbi korok bölcsességének megértése és napjaink zsidó nevelése számára is érvényes formában történő újrafogalmazása kiemelkedően fontos cél.

Azt a tézist fogalmaztam meg, hogy a tanulás státuszának és értékének visszaállításának kell lennie az első, a maimonidészi nevelésfilozófiából átvett és napjainkban is alkalmazandó elvnek, és ebben a közösség vezetőinek kell példát mutatniuk.

Második gyakorlati tézisem szerint az alapmentalitásnak annak kell lennie a mai Magyarországon, mint amit Maimonidész Ábrahámnak tulajdonított: bátran szembe kell szállni a korszellemmel. Napjainkban minden rabbinak rendelkeznie kell ésszerűségre, haszonelvűségre és modern erkölcsi normákra épülő érvrendszerrel ahhoz, hogy meg tudja győzni akár saját szűkebb közösségét, akár a tágabb társadalmat arról, hogy a zsidó hagyomány szellemi kincseinek és gyakorlatának megőrzése nem pusztán szeszély, hanem korunkban is értelemmel és fontossággal bíró gyakorlat.

Harmadik gyakorlati tézisem a célok és eszközök viszonyára vonatkozott, és itt is a maimonidészi erkölcsös pragmatizmust javasoltam mintának. Ahogy Maimonidész világossá tette, hogy a cél az önmagáért való Istenszolgálat, de legitím a félelemből való Istenszolgálat is⁶, hasonlóképpen én is úgy vélem, hogy a jelenlegi magyarországi zsidó valóság szükségessé teszi, hogy az igaz célokat hangsúlyozzuk ugyan, de lehetővé tegyük, sőt bátorítsuk azt is, ha valaki nem vallási szándékkal, vagy akár hit nélkül akarja tanulni vagy gyakorolni a zsidó hagyományt.

Hasonlóan pragmatikus szellemben fogalmazódott meg következő tézisem is: a tanuláshoz meg kell előznie a gyakorlatot. A tanuláson belül a gyakorlati oktatás megelőzheti a hitoktatást, de ez utóbbi alól sem szabad felmentve érezni magunkat. A mindenféle hit nélküli puszta gyakorlat értelmetlennek tűnik, és semmiképpen nincs összhangban azzal a viszonytal hit és gyakorlat között, amelyet Maimonidész ideálisnak tartott – a zsidó vallás nem létezhet hit nélkül.

Maimonidész szerint a mindenkori zsidó közösség kötelessége, hogy megteremtse a lehető legmagasabb színvonalú oktatás feltételeit, és a tanárok kötelessége, hogy minden erejükkel törekedjenek a tudás birtoklására és továbbadására, és közben erkölcsi példaként is szolgáljanak a közösség egésze számára. Ez az ideális kapcsolatrendszer a közösség és az oktatási intézményrendszer, illetve az oktatók között ma is aktuális.

A legfontosabb ma is aktuális pedagógiai módszertani örökség Maimonidésztől az, ami mind az explicit módon filozófiai, mind pedig a jogi részekben egyértelmű követelményként jelenik meg: a személyre szabott oktatás követelménye. A tanárnak tudatában kell lennie a tanítványai között lévő különbségeknek, és ezekkel összhangban kell tanítania. A tanár-tanítvány viszony valódi interperszonális kapcsolat, és nem eladó-vásárló személytelen viszonya.

Dolgozatom utolsó részében kifejezetten olyan téziseket és célokat fogalmaztam meg, amelyeket neológ rabbiként, a mai rabbinikus oktatás lehető leghatékonyabbá tétele érdekében érzek szükségesnek.

⁶ HT 10:5

A mai magyarországi zsidó oktatás első számú célja és feladata a zsidó identitás megerősítésének kell lennie, és a célt a zsidó hagyomány gyakorlatának és erkölcsi, társadalmi igazságainak megismertetésén keresztül kell elérni. Csak ezt követheti a zsidó teológia tételeinek tanítása.

A zsidó identitás erősítésének általános célját öt konkrét célra bontottam:

1. El kell érni, hogy a zsinagógákba járók úgy érezzék, a zsidó naptár és a zsidó életciklus életük szerves részét képezi, életük a zsidó fogalmi keretben zajlik.
2. Annak érdekében, hogy a közösségek számára a zsidó élet érthetőbb és élhetőbb legyen, szükség van a héber analfabetizmus felszámolására.
3. Az előző fázisok megvalósulása után, a következő nevelési szakasz célja az lesz, hogy a rabbi próbálja arra ösztönözni a közösséget, hogy az ünnepek és a hálákhkus kötelességek megtartása ne csak „a szimbolikus hagyományörzés” szintjén maradjon, hanem a tanulási folyamatnak komolyabb normatív következményei is legyenek.
4. A célok eléréséhez egy fontos metodológiai tézis is felállítottam: mint Maimonidész nevelélméletében is láthattuk, az oktatási folyamat elején – de csak az elején – a pozitív elemek túlhangsúlyozása a nevelési folyamat egészének sikere érdekében szükséges eszköz. A zsidó oktatás első fázisában mindenképpen a pozitív tartalmakat és élményeket kell előnyben részesíteni, de közben észben kell tartani, hogy nem az a célunk, hogy egy irreálisan „rózsaszínre festett” zsidóságot teremtsünk, hanem az, hogy a zsidó hagyomány valós mivoltát adjuk tovább és szeretessük meg közösségünk tagjaival.
5. Végül megfogalmaztam egy általános célt is a zsinagógák szerepét illetően: a zsidó oktatás egészének javát szolgálná, ha létrejönne egy széleskörű együttműködés a formális és informális zsidó oktatásban dolgozók között. A zsinagógákra úgy kellene tekinteni, mint egy a formális oktatási keretet (azaz a zsidó iskolákat) és az informális oktatással foglalkozó szervezeteket egyaránt segítő tér, ahol egyrészt háttérrel, „műhelyt” vagy „labort” biztosítanak a diákok számára a formális keretben tanultak megéléséhez, másrészt pedig lehetőség nyílik az informális

keretek baráti körei számára arra, hogy együtt ismerkedhessenek a zsidó hagyománnyal.

Summary

Phrasing the scientific problem

Based on Maimonides philosophy in the religious life gaining theoretic knowledge belongs to the top values, the philosophic knowledge represents religious values. Maimonides also states the knowledge could be gained by continuous learning therefore learning has high importance. However Maimonides did not write complex education philosophy essay, his point of view should be discovered by researcher from the relevant part of Maimonides philosophical and legal theories.

My work's central scientific problem is to define what are Maimonides major education philosophy teachings, what is his point of view about the value, importance and methodology of learning in his halachic and philosophy theories?

Hypotheses

1. For Maimonides theoretical knowledge had top importance therefore he most probably worked out education philosophic principles
2. As Maimonides did not write complex education philosophic essay his point of view should be collected and selected from his different works
3. Maimonides education philosophy ranks higher in the hierarchy the theoretical knowledge than the practical knowledge
4. As in other areas - Maimonides philosophic and legal theories are related and are in harmony – also in the area of education philosophy
5. For Maimonides gaining theoretical knowledge was so important that he had to deal with the methodology of learning, therefore we can talk about education methodology of Maimonides.

6. At least in the last 2500 years learning had high importance in the Jewish tradition and in every age people could update the previous age educational principles to its need, so most probably it could be done now days as well.
7. Maimonides education philosophies due to its intellectuality and openness could be updated from several aspects, despite of the outdated parts.
8. To work out the education philosophy for the Hungarian Neology, Maimonides education philosophy could show direction.

Research objectives

1. To discover Maimonides education philosophy principles in his legal and philosophy essays.
2. To compare the philosophic and legal principals in the relevant essays.
3. To define educational philosophic principles in Maimonides work that could be relevant now days.
4. To phrase relevant educational philosophic questions for the Neology and start to define scientific answers to start the process.

Research methodologies

1. To review in details the relevant professional literature
2. To select the relevant text from Maimonides and its analyses word by word
3. To work out independent and systematic solutions for the contemporary Hungarian Jewish education philosophy questions.

New scientific results

The most important scientific results of my essay are the followings

1. It proofs that Maimonides had consistent education philosophic principals.

2. I could prove the theses in Maimonides education philosophy – that was proven in other areas of Maimonides research – that his legal theories are in line with his philosophy theories.
3. Despite of the frequently quoted statement that the philosophy of Maimonides is elitist and misogynist, so it is not capable to be directing in the contemporary Jewish education theory, I could prove that Maimonides education philosophy principles without any change could be relevant for the contemporary Jewish education philosophy.

The summery of my main thesis

The topic of my dissertation is the educational philosophy of Maimonides. The first and longer part of the dissertation belongs to the realm of the history of ideas. I analyzed Maimonides' most important legal and philosophic texts connected to education.

The second part of the dissertation proposes a modern interpretation of the Maimonidean educational theory, and explores those parts of the classical Jewish educational values and principles that can be applied to contemporary Jewish education in Hungary.

In the introductory part of the dissertation, after giving a bibliographical survey and a short introduction to the major topics of general and Jewish educational thought, I dedicated a chapter to Maimonides' life and to the exploration of the cultural and historical context of his time.

The third chapter deals with the value of Torah study in the classical Jewish sources. I have selected most of the sources from the Talmudic period, but I also analyzed relevant texts from the Jewish liturgy, since the Jewish prayer book is one of the most used Jewish books on the everyday level, and it is very important to see how the value of learning is represented in the Jewish prayers. A short analysis was offered to the topic of the conflicting religious values, and to the high rank of the Torah study among them.

The fourth, the fifth and the sixth chapters deal with the different aspects of one major topic: the connection between theory and practice in Maimonides' educational philosophy. I side with those scholars who hold the opinion that there is no contradiction between Maimonides' religious and philosophical thought.

In the fourth chapter I analyzed the normative duty and the philosophical value of learning and knowing. In the first part of the chapter, I proposed a detailed exploration of the legal sources concerning learning and knowledge both from the point of view of duties and values. In the second part of the chapter, I analyzed mostly philosophical sources both from

the *Mishneh Torah* and from *The Guide of the Perplexed*. My conclusion was that according to Maimonides knowledge is the highest religious value and it constitutes human perfection.

The fifth chapter deals with the interrelation between faith, religious law and philosophy. After a short analysis of the different concepts of faith in Judaism, I explored the four models of the relation between law and philosophy according to Professor David Hartman. This chapter contains the explanation of Maimonides' legal philosophy. I tried to show the connection of Maimonidean legal teleology both to Aristotelian and to Talmudic thought. At the end of this chapter, I explained the close interrelating connection between the practical and the theoretical mind according to Maimonides' legal philosophy. Metaphysical and practical wisdom in Maimonides' thought are two realms that cannot easily be separated.

The main topic of the sixth chapter is the pedagogical aspect of the ideal leader in Maimonides' political and educational thought. This chapter has three parts. The first part contains an overview of the literature about the questions of Maimonides's esotericism and philosophical elitism. I argue that the approach of Professor Aviezer Ravitzky is the most convincing among the different opinions.

I devoted the second part of the sixth chapter to the question if Maimonides believed in the possibility of educating the masses and enabling them to acquire philosophical knowledge. I took the stance that Maimonides was a realist with an optimistic attitude, and he definitely held the opinion that everybody could acquire a certain level of metaphysical knowledge. I proved this thesis from the detailed textual analysis of the image of Abraham in the *Mishneh Torah*. According to my understanding, Abraham was the ideal educator in the eyes of Maimonides.

The third part of the chapter moves from the realm of the ideal to the real, and offers an understanding of the image of the realistic teacher based on the normative duties defined in the Laws of Torah Study section of the *Mishneh Torah*.

In the seventh and last chapter I tried to apply the principles and values of Maimonidean educational philosophy to our contemporary Jewish life in Hungary. I suggested that the education in Hungarian Neolog synagogues belongs to the larger field of informal Jewish education. After listing and exploring the general educational values that are relevant to the contemporary Jewish life (for example: study for its own sake, pedagogical optimism, commitment to traditional Jewish values even when they are considered outdated by the general population etc.), I suggested that the major goal of the contemporary Jewish education in the Neolog synagogues has to be to strengthen the Jewish identity of the members of the community.

Beyond the general definition of the educational goals I tried to elaborate what the most important aspects of the realization of this goal are. I have explained what the five extremely important components of Jewish education in my eyes are, and what I believe the means to achieve them are.

The five goals are the following:

1. Making the Hebrew calendar an organic part of the life cycle for the members of the community.
2. Fighting Hebrew illiteracy and by teaching people to read Hebrew making them feel more comfortable with the Jewish ceremonial life.
3. Moving from the level of symbolic traditionalism to the level of a deeper commitment to traditional lifestyle. It includes helping the community members to be more independent in the celebration of the holidays. I also claimed that the rabbis have a crucial role in giving a personal example of continuous commitment to Torah study. Torah study must become a basic value for every member of the community.
4. The methodology of our educational activity also has a crucial role. My thesis is that first of all we have to teach the positive, experience centered contents. Since in most of the Jewish families in Hungary the parents are unable to teach the children, we have to educate the members of our community to acquire the ability to “look up” things by themselves and not to be afraid to ask.
5. Since the informal educational experience in the Jewish camp and in the youth movements is very important to the young generation, the rabbis have to make a special effort to turn the synagogues into a meeting point for campers and for the members of the youth movements. It can be accomplished through outreach to the madrichim.

Curriculum Vitae

Személyes adatok

Név: Veró Tamás

Születési hely és idő: Budapest XII. kerület, 1972. 10. 05.

Állandó lakcím: Budapest, 1022 Fillér utca 50/a

Elérhetőségek: +36 30 9 606 990, verotomi@gmail.com

Munkakörök

2004 – 2008 Országos Rabbiképző Intézet – Zsidó Egyetem óraadó tanára (Budapest)

1999 – 2000 Országos Főrabbi Hivatal irodavezetője (Budapest)

1998 – 1999 Szegedi Izraelita Hitközség rabbija (Szeged)

1998-1999 Scheiber Sándor Általános Iskola és Gimnáziumban vallástanár (Budapest)

1992-1995 Lauder - Javne Zsidó Közösségi Iskolában vallástanár (Budapest)

1989 – 1998 Lauder-Joint Nemzetközi Zsidó Nyári Táborban programszervező, csoport és korcsoportvezető (Szarvas)

1989 – 1999 Somer Hacair Zsidó Ifjúsági Szervezet vezetőségi tagja (Budapest)

2000 - Frankel Leó utcai zsinagóga rabbija (Budapest)

2000 - Scheiber Sándor Általános Iskola és Gimnázium rabbija (Budapest)

2000 – Veszprém közösség rabbija (Veszprém)

1999 – MAZSIHISZ (Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége) Ifjúsági rabbi

1989 - BZSH Benjamin Óvoda rabbija (Budapest)

1995 – Lauder-Joint Nemzetközi Zsidó Ifjúsági Nyári Tábor rabbija (Szarvas)

2000 – Magyarországon gyártott kóser élelmiszerek rituális felügyelete

2000 – Rabbinical Assembly (Nemzetközi Konzervatív Rabbitestület) tagja

2003 – Maszorti Világmozgalom - Európai ernyőszervezet tagja

2003 – TUKEB Tudományos és Kutatás-és Kísérleti Bizottság tagja (Egészségügyi Tudományos Tanács - Egészségügyi Minisztérium)

Végzettség

1991 – 1992 Országos Rabbiképző Intézet (előkészítő év) hallgató (Budapest)

1993 - 1998 Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem nappali szakos hallgatója (Budapest)

1994-1995 Rabbinical College of America (vallási szeminárium a egyetemen) (New Jersey)

1998-1999 Gyakorlati év Izraelben (ORZSE szervezésében) (Jeruzsálem)

1998-1999 Jesiva Or Hadas – (vallási iskola –tamud szekció) (Jeruzsálem)

1999-ben rabbi oklevél átvétele (Budapest)

2002 – Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Phd. Program hallgatója (Budapest)

Egyéb tevékenységek, önkéntes munkák:

2009- Izraeli Kulturális Intézet Tanácsadó Testület tagja

2005- Salgó László Főrabbi Alapítvány vezetője

2004- Frankel Zsinagóga Alapítvány kuratórium tagja

2003 – Magyarországi Élet Menete program egyik kezdeményezője

2002 – Nemzetközi Élet Menete program magyarországi koordinátora,

2002 – Haver Alapítvány alapítója és vezetőségi tagja

2001 – Európai Unió - Élő Könyvtár program állandó meghívott tagja

Nyelvismeret: Magyar, Angol, Héber

Publikációs jegyzék

„Zsidó szokások (nevelés)” Újlaki Hangok, XVII évfolyam 8. szám, Az Újlaki Katolikus Egyházközösség Lapja, Budapest, 2004. december, 7. oldal

„Zsidóság és fiatalság” Népszabadság, Budapest melléklet, Budapest, 2003. március, 3-4 oldal

„A rabbi szerepe a zsidó közösségben.” Új Élet, LVIII. évf. 6. szám, Budapest, 2004. 3. oldal

„Egy elfeledett Budai rabbi - Dr. Edelstein Jiszáchár” OR-ZSE, Magyar Tudomány Napja, Budapest, 2005. november 29.

„Tanítható, tanulható-e?” ELTE Bölcsészettudományi kar, Tudományos Magazin, XIX. Évfolyam, 13. szám, Budapest, 2007. 23-24. oldal

Lödajr vodajr, nemzedékről-nemzedékre, Budai Sófár, X. évfolyam, 8. szám, Budapest, 2008. október

Hogyan szeressük a gyermeket – Korczak és magyar gondolkodók írásai, Szerkesztette: Takács István, Csillag Ferenc és Trencsényi László, UNICEF – ELTE Eötvös Kiadó; Budapest, 2011 Kardos Ágnes – Verő Tamás: Dugma isit – személyes példamutatás! (235 – 244. old.) ISBN: 978-963-0816-78-6

A zsidó nevelésfilozófia problémái az általános nevelésfilozófia tükrében OR-ZSE, Magyar Tudomány Napja, Budapest, 2013. november 26. HU ISSN 2062-140X (Online)

A magyarországi neológia nevelésfilozófiájának vitaindítója Szombat (kiadás alatt)

Filozófia és jog a judaizmusban és Maimonidész gondolkodásában, Magyar Zsidó Szemle (kiadás alatt)

Maimonidesz nevelésfilozófiájában megjelenő tanulási elvek, Múlt és Jövő (kiadás alatt)

A tanulás és a tudás normatív kötelessége és filozófiai értéke, Magyar Pedagógia (kiadás alatt)